

Medlemsblad för DIS-Bergslagen

Regionförening till DIS (Datorhjälp I Släktforskningen)

Verksamhetsområde Bergslagen/Mälardalen

Bilder visar Svartån i Västerås med slottet till vänster, Turbinbron rakt fram och domkyrkan i bakgrunden.

Västerås slott: Den nordöstra delen byggdes redan på 1200-talet och blev ett kungligt residens på Vasa-tiden. Numera bor landshövdingen på slottet.

Turbinhuset vid Turbinbron byggdes i slutet av 1800-talet och var en av Sveriges första kraftstationer. Idag är det ett museum.

Domkyrkans äldsta delar byggdes redan på 1200-talet. Här ligger Erik XIV begravd.

Fotograf: Brage Lundström

Internet: www.dis-bergslagen.se

E-post: styrelsen@dis-bergslagen.se

Plusgiro: 1175499-1

Styrelse

Lars-Göran Nilsson, ordförande

E-post: lars.goran.nilsson@dis-bergslagen.se

Elsmarie Strömberg, sekreterare

E-post: elsmarie.stromberg@dis-bergslagen.se

Gerd Svensson, kassör

E-post: gerd.svensson@dis-bergslagen.se

Orvar Asplund, ledamot

E-post: orvar.asplund@dis-bergslagen.se

Håkan Johansson, ledamot

E-post: hakan.johansson@dis-bergslagen.se

Gun Utterström, ledamot

E-post: gun.utterstrom@dis-bergslagen.se

Jan Wallin, ledamot

E-post: jan.wallin@dis-bergslagen.se

Kerstin Fallbrink, suppleant

E-post: kerstin.fallbrink@dis-bergslagen.se

Bengt Salander, suppleant

E-post: bengt.salander@dis-bergslagen.se

Disbytombud

Örebro: Kerstin Malm

E-post: kegubi60@gmail.com

Västerås: Håkan Johansson

E-post: hakan.johansson.21@telia.com

Kartansvarig

Brage Lundström

E-post: brage.lundstrom@telia.com

Utbildningsansvarig

Orvar Asplund

E-post: orvar.asplund@dis-bergslagen.se

DNA-ansvarig

Åke Sjödin

E-post: aksj@mac.com

Faddrar i DIS-Bergslagen

Disgen för PC

Bengt Hammarström

Tfn: 0586-36587. E-post: b.hammarstrom@telia.com

Jan Wallin

Tfn: 019-183830. E-post: jan.wallin.orebro@telia.com

Disgen för MAC

Sven Olby

Tfn: 021-20494. E-post: sven.olby@telia.com

Holger för PC

Kenneth Mörk

Tfn: 0224-77572, 073-542871.

E-post: kenneth.mork@yahoo.com

Alla faddrar

Se DIS hemsida www.dis.se

Ortsombud

Örebro: Jan Wallin

E-post: jan.wallin@dis-bergslagen.se

KAK: Peder Wikström

E-post: peder.wikstrom@koping.net

Värmland: Bengt Salander

E-post: bengt.salander@dis-bergslagen.se

Karlskoga: Bengt Hammarström

E-post: b.hammarstrom@telia.com

Södermanland: Göran Thomasson

E-post: g.thomasson@telia.com

Sala: Gun Utterström

E-post: gun.utterstrom@dis-bergslagen.se

Fagersta: Karl-Åke Haglund

E-post: karlake.haglund.45@gmail.com

Redaktör/Webbmaster

Elsmarie Strömberg

E-post: elsmarie.stromberg@dis-bergslagen.se

Revisorer

Åke Sjödin

Tomas Östling

Björn Ulvemark (revisorssuppleant)

Vid årsmötet i mars fick DIS-Bergslagen äntligen en ny ordförande. Vi hälsar honom hjärtligt välkommen till vår förening. Nedan kan du läsa mer om honom.

Vill gärna slå ett slag för de många intressanta hemsidor som finns när det gäller släktforskning, bl.a. Bergslagsrötter (bergslagen.forening.genealogi.se).

Vill du läsa mer om järnvågen i Västerås kan du gå in på [Industristaden.se/Internetboken/Stadsutvecklingen/Bergs- eller järntullar och järnvågar](http://Industristaden.se/Internetboken/Stadsutvecklingen/Bergs-eller-jarntullar-och-jarnvagar).

Tyvärr har en av våra äldsta medlemmar i föreningen, Ernst T G Andersson i Västerås, lämnat oss. Han var den som fick det första exemplaret av Disgen-programmet redan 1982 (se länken https://www.dis.se/sites/default/files/downloads/disk/DIS_30ar.pdf)

Lars-Göran Nilsson—Vår nye ordförande presenterar sig

Jag fyller i höst 69 år och föddes i Göteborg. När jag hade studerat färdigt, specialitet elkraft, var det lämpligt att flytta till Asea och Västerås. Jag har under större delen av mitt arbetsliv arbetat som projektledare för byggen av transformatorstationer och kraftlinjer. Projekten har varit belägna utanför Europa, framför allt i Latinamerika, Afrika och Mellersta Östern.

Strax efter att jag 1975 flyttat till Västerås gifte jag mig med Joanna. Vi har fått tre barn och fram till nu fem barnbarn. Våra främsta intressen, som vi delar med hela vår familj, är lägenheten i Kläppen där vi åker både längdåkning och i backen och vår sommarstuga nära Surahammar där vi bor mitt i en härlig natur.

För cirka 15-20 år sedan började jag släktforska tillsammans med min bror. På den tiden fick vi låna mikrokort för att försöka få ihop vårt släktträd. Det var tidskrävande och var allmänt jobbigt. Dessutom fastnade vi snabbt när vi inte fick fram uppgifter om vår farmor. Efter en tid lade vi släktforskningen på is för att ta upp den vid något lämpligare tillfälle senare.

Detta tillfälle kom i samband med pensioneringen. Jag gick en kurs och blev intresserad av att fortsätta med min släktforskning. Under dessa år hade det skett något av en teknikrevolution och jag beslöt att bli medlem i Dis som har tagit fram hjälpmedel för datorer.

Jag har naturligtvis även värvat min bror till Dis. Det är fantastiskt så mycket smidigare det går att arbeta i dag jämfört med för några år sedan! Även om man tar

en paus på några månader så är man snabbt tillbaka i arbetet med hjälp av Disgen. Och utvecklingen ser ut att fortsätta i hög takt.

Min ambition är att vara med i utvecklingen och staka ut linjerna för vårt framtida arbete att popularisera släktforskningen hos Dis.

Några tips om nyheterna i Disgen 2018

av Gun Utterström

Välkommen till Disgen 2018

När du startar Disgen 2018 ser du den första förbättringen. Startbilden visar tydligt vilken datamapp som är den aktuella och hur många personer den innehåller.

Relationshistoriken har blivit tydligare. Ett plus-tecken Gift 1891-08-23 + i familjeöversikten och i personöversikten visar att det finns mer information. I relationsöversikten visas notisen, t.ex.

Skild 1927-12-14

Ny person

I guiderna för att lägga till ny person kan du själv välja vilka notiser du vill ha med vid registrering av de olika persontyperna. Valet kan ändras när du vill.

Flera för- eller efternamn

Med funktionen **Utökade namn** kan du välja att registrera flera förnamn, t.ex. smeknamn, eller flera efternamn, t.ex. namn som gift eller soldatnamn. Sedan kan du välja hur namnen ska visas. Alla namn är sökbara vid sökning på person. Med boken ifylld för **Valt namn för visning** visas det tillagda namnet i familjeöversikten och i utskrifter. Tar du bort boken för Valt namn för visning blir resultatet att det tillagda namnet inte visas i familjeöversikten. Det tas inte heller med i utskrifter, utom i ansedeln där det kommer med som en textrad. I standardvisningen av namnpalen visar plustecknen före namnen att det finns flera namn tillagda, för- eller efternamn.

Namn	Lägg till...	Utökad
+ Förnamn: Stina		
+ Efternamn: Andersson		

Släktöversikt är en grafisk översikt i timglasform som visar upp till fyra generationer uppåt och nedåt från centrupersonen räknat. Den visar också giften och ingifta personer. Du når funktionen antingen genom att från Visa i menyraden välja Släktöversikt eller genom att trycka på F9-tangenten.

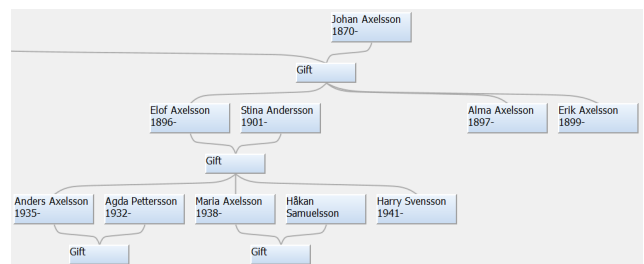
Familjeöversiktens centruperson är centruperson också i släktöversikten och är den person vars anor och ättlingar visas med valt antal generationer.

För att förflytta dig i släktöversikten markerar du

personen. Ett enkelt sätt är att använda piltangenterna.

Du kan använda släktöversikten för att lägga till nya personer. Högerklicka på en person för att öppna en meny. Från den menyn kan du lägga till föräldrar, partner eller barn.

Släktöversikten är flexibel och "samarbetar" med de andra översikterna. Alla ändringar du gör i någon översikt visas direkt i de andra.

Utländska orter

Överst i Disgens ortsregister hittar du Sverige med län, kommuner och församlingar. Längst ned i ortsregistret finns **Övriga länder** med världsdelarna inlagda, så att du kan lägga in utländska orter som Disgenorter. För att landets namn ska visas i utskrifter på samma sätt som församlingar för svenska orter, ska landet skrivas in på samma nivå som församlingarna. Markera önskad världsdel, skriv in landets namn och ev. ytterligare nivåer under landet.

Ant- och stamtavlor och DNA

För **antavlor** kan du välja vilka föräldrar som ska visas i tavlan, antingen de föräldrar du valt som de primära föräldrarna, eller de biologiska, oavsett om de är de primära eller inte. Det finns en utskriftsvariant av antavla som visar X-match. Komprimerad antavla har en utskriftsmall som heter STD A4 X-match. Den visar de anor som det är möjligt att ärva X-kromosomen från.

Stamtavlor har flera valmöjligheter, för att bygga tavlor och för utskrifter. Du kan välja vilka grenar du vill ta med, alla personer, enbart män eller enbart kvinnor. Väljer du någon av de tre översta alternativen, kognatisk, agnatisk eller matrilinejär, kan du också välja om du vill ta med alla barn eller bara biologiska.

Dra och släpp faddrar

Du kan inte lägga till faddrar som nya personer om de redan finns i databasen. Du kan göra på olika sätt

Nya medlemmar sedan föregående nummer

för att lägga till dem. Ett sätt är att använda dra och släpp-metoden och dela översikten i två delar med

flytta/koppla, , i vänsterkanten. Gör den presumtiva faddern till centumperson i den ena halvan och låt fadderbarnet stå som barn i den andra halvan. Dra över barnet till faddern. **OBS!** Det är viktigt att den person som skall göras till fadder står som **centrumperson** i sin halva.

Dra och släpp alternativa föräldrar

Dela familjeöversikten i två identiska delar med verktyget flytta/koppla som ovan. Barnet ska vara centumperson eller barn i den ena halvan och föräldern centumperson i den andra. Sök föräldern i databasen eller skapa ny obesläktad person. Sedan kommer det kinkiga: När barnet dras över till föräldern **måste skift-tangenten vara nedtryckt**. Ange om den nya föräldern är biologisk, foster- eller adoptivförälder.

Dra och släpp notis i rätt ordning

Nu kan du ändra notisers ordning med dra och släpp-metoden genom att med vänster musknapp ta tag i det ljusgrå "handtaget" längst till vänster på notisraden och dra notisen till rätt ställe.

Detaljerad sökning har fått nytt utseende. De tre översta flikarna, Personer, Fler villkor och Flaggor, används för att söka en person med hjälp av den sökta personens egenskaper.

De tre nedersta flikarna används för att söka en person med hjälp av en relaterad persons egenskaper.

Notistyper att välja bland finns under flikarna Personer och Relaterade. Förvalt värde är att alla notiser är valda. De vanligaste sökningarna gör du från översta fliken, Personer.

Analysera/kontrollera notiser är ett verktyg för kontroll av notiser. Det hjälper dig att hitta fel och brister i databasen. Resultaten av analyserna presenteras i söklistor så att det ska gå lättare att komplettera data eller göra rättelser. Du kan ha nytta av verktyget för att höja kvaliteten i din egen forskning. Analysera/kontrollera notiser kan du avsluta med, när du registrerat nya uppgifter i Disgen. Det går då snabbt att rätta till fel, kanske redan innan du lämnat ifrån dig källan till uppgifterna.

Tänk om man alltid kunde leva som man lär...

Mnr	Namn	Ort
13858	Sonja Larsson	Södertälje
14394	Jan Ridderborg	Gävle
23820	Gunnar Lagerström	Hallstahammar
45556	Eva Petersson	Kumla
55863	Anders Gren	Västerås
56818	Simon Jyrkäs	Eskilstuna
56837	Torsten Sköld	Stallarholmen
56841	Reine Rydin	Mora
56893	Olle Eklund	Borlänge
56896	Louise Edkvist	Karlstad
56902	Kerstin Blesell	Örebro
56907	Hans Thorgren	Västerås
56916	Kent Strandman	Västerås
56923	Göran Brorsson	Västerås
56933	AnnaKarin Lagsten	Örebro
56934	Jan-Eric Carlring	Hallsberg
56936	Göran Hallberg	Skogstorp
56943	Christina Nilsson	Fjugesta
56958	Anders Carlsson	Örebro
56972	Cecilia Warging	Stallarholmen
56974	Sven-Gillis Hagberg	Örebro
56987	Per-Anders Alter	Örebro
57010	Mats Norrestam	Västerås
57018	Ann-Marie Gustavsson	Falun
57022	Kerstin Ragnarsson	Säffle
57025	Bengt Wester	Fagersta
57026	Tina Sjölin	Örebro
57027	Arne Thorén	Västerås
57029	Ove Lundvall	Västerås
57030	Eva Lindblom	Strängnäs
57031	Hilde Ringen	Åmål
57032	Susanne Svensson	Degerfors
57056	Gun-Britt Heedman	Västerås
57058	Per Hedfors	Hallstahammar
57067	Linda-Marie Gylebrant	Kristinehamn
57072	Kurt Axelsson	Eskilstuna
57090	Eric Johansson	Örebro
57091	Henrik Hedlund	Borlänge
57092	Marja Engstrand	Västerås
57108	Åke Ågren	Västerås
57109	Örjan Landell	Örebro
57112	Bore Pettersson	Örebro
57120	Karin Morin	Västerås
57124	Viktor Morin	Arboga
57129	Monica Josefsson	Västerås
57160	Henrick Bengtsson	Skattkärr
57228	Margareta Olsson	Hagfors
57233	Viktoria Forsman Rydh	Falun
57240	Bo Vennelöv	Västerås
57249	Anja Thernström	Deje
57266	Elin Sjödin	Kristinehamn
57280	Roger Isberg	By kyrkby
57400	John Forsberg	Eskilstuna
57408	Gunnar Wahlsten	Västerås
57409	Jörgen Magnusson	Kil

Berättelsen om den ständige drängen i Aspänge, Hed

av Gerd Svensson

Elna och Ivar Ericsson var vänner till min mamma, men även till mig. Då jag började släktforska bad Elna mig om uppgifter om sin släkt, vilket jag gärna forskade fram till henne. Hon härstammade bl.a. från val-lonen Mineur i Riddarhyttan och brukspatron Behm i Skinnskatteberg, som tillhörde den stora släkten Behm i Gävle. Utöver dessa förfäder fanns bönder och torpare med sina hustrur.

Elna vill också veta lite om Ivars släkt, och trots att Ivar inte var särskilt intresserad, började jag följa hans släkt bakåt i tiden. Ivar föddes 1908 i Aspänge i Heds församling, Västmanlands län, och föräldrarna var landbonden Karl Erik Eriksson (1880-1925) och hustrun Gärda Ottilia Andersdotter (1886-1974).

Gården Aspänge tillhörde Uttersbergs Bruk och låg väster om Uttersberg och nära gränsen till Skinnskatteberg. Den var på ¼ mantal. Det som var speciellt med gården var att samma släkt hade arrenderat den i minst 300 år. Det går att följa släkten bakåt genom husförhörlängder och mantalslängder till 1642 och man kommer då till Carl i Aspänge (farmors farmors farmors farfar till Ivar). Denne Carl hade en son som också hette Carl och levde tills han var 95 år. I dödboken i Hed 1740 står att föräldrarna hette Carl Nilsson och Elin Larsdotter och att han var född i Aspänge.

Det här var väldigt spännande tyckte jag, och fortsatte att forska på människorna som bott i Aspänge. Det var då jag hittade mannen som jag kallat "den ständige drängen". Vad det är som gör att man får starka känslor för vissa man forskar om vet jag inte, men denna Anders Persson har en egen plats i mitt hjärta. Visst var han fattig, miste sin far tidigt, fick många barn där de flesta dog. Med det ödet drabbade många. Kanske var det för att jag tyckt att prästerna i Hed, som kallat honom dräng i hela hans liv i kyrkböckerna, var lite orättvisa. Inget fel att vara dräng, men han var svåger till en av arrendatorerna och far till en annan av arrendatorerna, och det missade prästerna att notera.

Anders Persson föddes 1790 i Tarmansbo i Gunnilbo där föräldrarna var landbönder. Då Anders var 10 år dog fadern, och modern gifte om sig. 13 år gammal flyttade han till sin moster, som var gift i Aspänge i Hed, och blev dräng.

Bonden i Aspänge hette Anders Carlsson och han hade en syster Brita Catharina Carlsdotter som bodde kvar i föräldrahemmet, och mellan henne och den unge drängen Anders Persson uppstod varma känslor. 1808

föddes deras son Pehr och några månader senare gifte de sig. Anders hade då fyllt 18 år och kallades unge drängen, medan hustrun Brita Catharina var 27 år. Sonen Pehr fick kikhosta och dog då han var 1 år. Också de två söner de fick därefter dog späda.

Det här var ingen bra tid att bilda familj. Sverige var i krig med Ryssland och Napoleon, och en del hemvändande soldater hade lantvärnssjukan, troligen en form av dysenteri som smittade, och många av befolkningen dog av den. En katastrof hände i Indonesien 1815 då vulkanen Tamboro hade utbrott. Klimatet påverkades runt hela jorden på grund av askan som spreds och 1816 har kallats "året utan sommar". Det blev missväxt i stora delar av världen. Det här drabbade säkert också familjen i Aspänge, för 1818 fick Anders Perssons svärmor hjälp från fattigvården. Om det var säd eller pengar går inte att se.

Anders och Brita Catharina fick många barn och tolv har jag hittat i böckerna. Hon fick barn var och vartannat år, och var gravid eller hade spädbarn nästan hela tiden. Sista barnet föddes när hon var 45 år gammal. Många av barnen dog innan de levte ett år, och det är omöjligt att förstå hur detta kändes för föräldrarna.

Anders Persson och hustrun fick uppleva att deras son Lars (född 1844) blev landbonde i Aspänge. Svågern Anders Carlsson lämnade över arrendet omkring 1840 och han var då i 70-årsåldern. Anders och Brita Catharina bodde inhyses hos sonens familj, och dog där, hon 1854 som hustru till "gamle drängen" och han 1860 som "f.d. gifte drängen". Tre söner och en dotter överlevde föräldrarna.

Släkten bodde i Aspänge till 1946 då Ivar Ericssons mamma Gärda flyttade till Snarhem i Uttersberg. Vad som hände med gården är oklart, men den 5 september 1984 förstördes boningshuset i en våldsam brand. Fastigheten hyrdes av en kvinna som hade kennel, och hon fick alla sina tillhörigheter innebrända. Då var det Domänverket som ägde Aspänge, men de hade inte byggnaden försäkrad, och byggde inte upp någon ny bostad.

Då Ivar fick veta vad som hänt sade han "nu har jag inget barndomshem längre".

I byn Snarhem dit Gärda flyttade stod den gamla Snarhemsboden som hade stått där i 150 år. Troligen var folket i Aspänge kunder där.

Omkring 1946 flyttades huset till Vallby museum i Västerås. De som ägde affären var Gustav Thorgren och hans fru. Många har under årens lopp varit in i affären och köpt en strut karameller då de besökt Vallby.

När jag var barn var jag inne i affären då den fortfarande stod i Uttersberg och Elna och Ivar köpte sockerdricka till mig.

Foto: VLT 6 september 1984

Bostadshuset var helt övertänt när brandkåren anlände. Allt lösörbrann inne.

DIS
DISGEN
Grundkurs

DIS-Bergslagen
© Göran Thomasson, Gun Utterström

DIS-Bergslagen, som tidigare har tagit fram kursböcker till Disgen, har nu färdigställt boken för Disgen 2018 med Gun Utterström och Göran Thomasson som författare.

Släktforskarlagarna 1-2 september 2018 i Växjö

Tema: Migration

Välkommen till Växjö som redan för 1000 år sedan var ett centrum där vägar strålade samman.

Mer information:

Sfd2018@genealogi-kgf.se

[Www.sfd2018.se](http://www.sfd2018.se)

Oljeön—ett raffinaderi i Bergslagen

av Gun Utterström

På en liten ö i sjön Åmänningen, i Norbergs Bergslag, ligger världens äldsta, fullt bevarade oljeraffinaderi, Engelsbergs oljefabriks AB.

Ön som numera heter Oljeön har tidigare haft namnen Snytön och Barrön.

Hur kommer det sig att det funnits ett oljeraffinaderi i Bergslagen? Vi går ca 1500 år tillbaka i tiden.

I sjöarna Åmänningen och Snytön fanns det sjömalm som användes till järnframställning så tidigt som på 300 – 400-talet. Malmen togs upp, torkades, rostades och kunde smältes till järn som var smidbart i vedeldade gropugnar. Gropugnarna finns att se i Dunshammarna vid sjön Åmänningen, några kilometer söder om Ängelsberg.

Metoden med gropugnar användes ända till mitten av 1300-talet då malmen började brytas ur marken och en ny typ av ugn utvecklades, masugnen. Malmen smältes i masugnarna och behövde förädlas i smedjor för att kunna smidas. Tekniken utvecklades och Norbergs Bergslag blev en viktig del av den svenska ekonomin.

Innan vi hade ett riktigt vägnät och innan vi hade järnvägar var vattenlederna viktiga för transporter av bl.a. järn. Strömholms kanal var en betydelsefull vattenled. Kanalen, med sina slussar, byggdes i slutet av 1700-talet och går från Smedjebacken vid sjön Barken i norr till Strömsholm i söder där den mynnar ut i Mälaren vid Borgåsund.

Engelsbergs bruk anlades på 1680-talet. Men det var under 1700- och 1800-talet som Engelsbergs bruk utvecklades till ett framgångsrikt och för tiden modernt järnbruk. Förutsättningarna var goda, malm från

bergslagsgruvorna och skog från bergsmännens marker. Brukspatronen utvecklade verksamheten och tog hand om sina arbetare.

En entusiastisk entreprenör, Pehr August Ålund.

August Ålund föddes år 1826 i Örebro. I början av sitt yrkesliv hade han under en tid en anställning som bokhållare vid Engelsbergs bruk. Bruket ägdes då av familjen Timm.

Efter ett antal år återvände han till Engelsberg år 1871. Där anlade han sin första lilla fabrik i skogsbyn vid sjön Snytön på mark som ägdes av Engelsbergs bruk. Kanske hade han under åren som gått insett att järnbruket och den framväxande industrin behövde olja till sina maskiner. Det fanns också ett stort behov av fotogen till lampor innan elektrifiering och glödlampor gjorde sitt intåg. Fotogenlamporna gjorde stor skillnad i hemmen. Fotogenlamporna osade inte och var i stort sett luktfria. De kunde användas inomhus.

I sin lilla fabrik experimenterade Ålund med att raffinera råolja med hjälp av het ånga. Experimenterandet lyckades men verksamheten vid sjön Snytön fick ett hastigt slut år 1873. Blixten slog ner i fabriken som exploderade och brann ned till grunden. Brinnande olja rann ut i sjön och skogen brann. Fabrikören själv fick hoppa i vattnet för att rädda sig undan lågorna.

Han visste nu att metoden fungerade och han ville bygga upp en ny fabrik. Han insåg också att ett läge på en ö var bättre, både ur säkerhets- och transportsynpunkt.

Fabrikör Ålund köpte ön Barrön i sjön Åmänningen, utanför samhället Ängelsberg, ganska nära där stationshuset för järnvägen sedan kom att byggas. Där började han om med en ny, större fabrik som kom igång med verksamhet år 1876. Ön kom att kallas Oljeön.

Ålund byggde inte bara en fabrik. Han byggde upp ett helt samhälle för sina anställda. Det blev arbetarbostäder med allt som hörde till, tvättstuga, bagarstuga och ladugård. Det odlades i köksträdgårdarna. Flera familjer och några ungar var bofasta på ön.

Från råolja till färdiga produkter

I Pennsylvania i USA hade man år 1859 blivit först med att bygga borrhörn och lyckats med att borra efter

olja. August Ålund köpte sin råolja från just Pennsylvania. Oljan fraktades med båt från USA till Stockholm, lastades om och fraktades med mindre båtar via Mälaren och Strömsholms kanal till Oljeön.

Oljefaten togs iland på Oljeön, lyftes så småningom upp och rullades på räls upp till fabriken övervägning. För att få fram olika produkter behöver råoljan raffinerats.

Sedan paraffinet filtrerats bort fick oljan rinna ner i destillationspannorna. Råoljan hettades där upp i omgångar till olika temperaturer. Överhettad ånga blandades med oljan i pannan. Varje fraktion i råoljan har sin specifika temperatur då den förångades för att sedan ledas in i kylare där den kondenserades och fick rinna ner i en behållare. De olika fraktionerna kunde på så sätt separeras från varandra och avskiljas.

Alla fraktioner av råoljan togs till vara och användes till olika produkter. Slutprodukterna var t.ex. lysoljor, fotogen, tunna smörjoljor till vapen och tjocka smörjoljor till vagnar och maskiner, läderolja och paraffin. Läderimpregnering var en effektiv och uppskattad produkt, men den innehöll skadliga, cancerframkallande ämnen. Den skulle inte kunna säljas idag. Kunderna var bruken, verkstäder och handlare som sålde vidare till hushåll i hela landet.

Resten av historien

August Ålund kallade sig fortfarande för fabrikör och var fabrikschef. En vd utsågs, Otto Gabriel Timm.

Nästa vd, Bengt Fredrik Zetterström hade en förmögen far som lät uppföra en passande direktörsbostad åt sonen. Det blev Ulvaklev, som uppfördes på en klippa på sjöns motsatta sida år 1886. Arkitekt var Isak Gustaf Clason.

Då levde inte August Ålund längre. Han avled år 1883, bara 57 år gammal, och missade de bästa åren i företagets historia.

Han hade gift sig 1858 med den då 20-åriga Carolina Charlotta Fogelström. De fick ett barn. Sonen Victor August föddes 1861 men avled knappt en vecka gammal. Paret Ålund bodde inte på Oljeön, de hade ett hus på fastlandet.

Fabrikör Ålund hade från början en god lönsamhet i Engelsbergs Oljefabriks AB. Raffinerade oljeprodukter var belagda med skyddstullar. Ålunds produkter hade fördelar i konkurrensen med dyrare importerade produkter. När företaget kommit in i 1900

-talet gick det inte längre så bra. Skyddstullarna på raffinerad olja togs bort. Det gick inte längre lika bra att avsätta de tillverkade produkterna, prisförändringarna var borta.

En avgörande olyckshändelse inträffade år 1901 i Stockholm. Ett fartyg lastat med råolja för leverans till Oljeön drabbades av en häftig brand. Nästan hela årsförbrukningen brann upp. Ödesdigert för ett företag som redan hade problem.

Efter likvidation av Engelsbergs Oljefabriks Aktiebolag år 1905 bildades ett nytt bolag som fick namnet AB Oljefabriken Engelsberg. Nästan samma namn och nästan samma ägare. Det nya bolaget slutade med raffinering. Man importerade färdiga produkter som såldes. Den populära skoimpregneringen fortsatte man att tillverka, men för övrigt var det nu mest ett import- och grossistföretag. AB Oljefabriken Engelsberg levde kvar till år 1927.

Oljeön köptes på 1950-talet av Axel Axelsson Johnson, som också ägde bl.a. Avesta järnverk. Han lät dokumentera anläggningen och gjorde en varsam renovering av fabriken. Drygt hälften av öns alla byggnader finns kvar. Vill man besöka ön kan man åka med färjan som ser ut som en brygga. Färjan lägger till nedanför Ängelsbergs stationshus.

Oljeön med alla byggnader ingår i Ekomuseum Bergslagen, ett nätverk för upplevelseturism kring en månghundraårig järnhistoria. Där ingår också gropugnarna i Dunshammar, Engelsbergs bruk och hela samhället Ängelsberg.

Anläggningen på ön är byggnadsminnesförklarad sedan år 1972. Engelsbergs bruk fördes in på världsarvslistan år 1993.

Den nuvarande och vackra järnvägsstationen i Ängelsberg är ritad av arkitekt Erik Lallerstedt och byggd år 1900. Men det är en helt annan historia...

Fotograf: Gun Utterström

Idylliska miljöer i DIS-Bergslagens verksamhetsområde

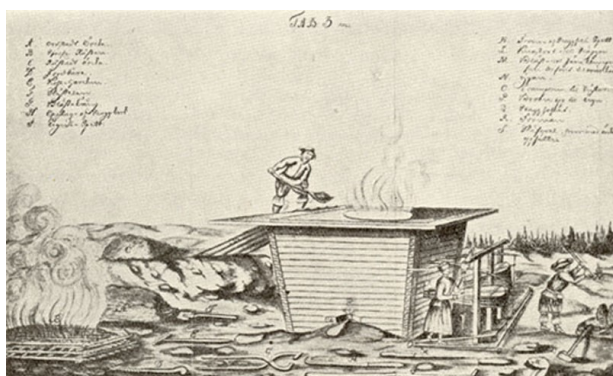
av Brage Lundström

Inom vårt verksamhetsområde som inbegriper fem län, finns säkert flera hundratals platser och orter som skapats av människor verksamma i området. Nästan alla bäckar och åar har under århundraden dämts upp för att ta till vara energin i vattendraget. Resultatet har blivit idylliska platser med vattenspeglar och små vattenfall. Ett resultat av detta arbete har dock inneburit en nackdel för fiskens fortplantning, då man tappat tillgång till mångtusenåriga lekområden. Det som gynnat en art, människan, har missgynnat en annan art, fisken.

Ett vattendrag som jag studerat särskilt är en av många Svartåar i vårt land, nämligen den som rinner ut i Mälaren och där Västerås etablerades för runt 1000 år sedan. För ett antal år sedan firade man "Boplats Aros 1000 år". På baksidan av en skylt som sattes upp på vägen mot Surahammar lär någon ha skrivit "Sura har alltid funnits", vilket ingen kan förneka.

Svartån har sina källflöden öster om Norberg, medan ån som rinner genom Norbergs tätort mynnar ut i Kolbäcksån och/eller Strömsholms kanal.

Praktiskt taget alla små bäckar som mynnade i Svartån har försetts med dammar som reglerade vattenflödet och där hyttor och hamrar byggdes upp och fick privilegier för smältning av malm till tackjärn och vidare till stångjärn. Merparten transporterades ner till Västerås hamn och dess järnväg för vidare transport till Stockholm och ut i världen. Den som är intresserad att läsa mer om detta kan finna adresser på annan plats i tidningen.

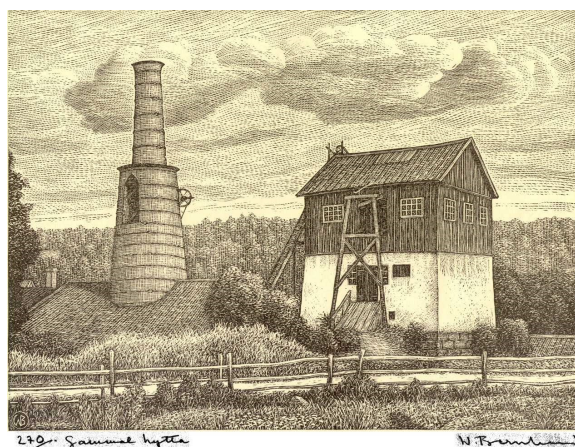
Osmundugn i Dalarna. Här kan man se hur bergsmannen öser på i masugnspipan medan hustrun trampar blåsbälgen och spinner samtidigt. Drängen krossar malmstycken som har rostats på bädden längst till vänster.

Bennebo hytta och hamrar

En av de idylliska platser som denna artikel ska handla om är Bennebo eller som den senare och idag benämns Karbenning. Vi i DIS-Bergslagen har tagit ett foto av dammen i Bennebo som vår symbol. Vi ansåg att det på ett väldigt bra sätt illustrerar många platser i verksamhetsområdet. Vid den vattenspegel som dammen skapat byggdes ett antal bostäder upp. De bergsmän som skapade dammen och byggde husen har en mängd ättlingar som några är medlemmar i DIS eller släktforskarclubbar och som gläds av att läsa om dessa i skattehandlingar och kyrkohandlingar.

I skriften "Hyttor och hamrar vid Svartån" som Industrihistoriska föreningen i Västerås för en del år sedan gav ut, med undertecknad som redaktör, finns antagligen alla som funnits i och vid ån med. Skriften går kanske att köpa men kan säkert gå att läsa i digital form om så önskas.

I en skattelängd från 1371 omtalas en bergsman i Bennebo "Olov in Bennaebodum". Detta är ett av de äldsta belägg som finns på namngivna bergsmän i Norbergs bergslag. Hyttan är omnämnd i förteckningen från 1539 och drevs till 1896. Inom området fanns även två hamrar som anlades i början av 1600-talet som drevs till mitten av 1800-talet. Idag återstår inga rester av hyttan eller hamrarna, men man kan skönja rester av hyttan på bilagda fotografier.

Hyttan är en teckning av en "Bernsund" av en gammal hytta någonstans i Bergslagen.

Medlemsstatistik

2018-06-30

	DIS-Bergslagen	Enbart DIS
Västerås	376	92
Örebro 1)	278	236
Dalarnas län	181	203
Värmlands län	137	303
KAK	116	43
Eskilstuna	110	176
Karlskoga 2)	65	90
Uppsala	46	0
Sala	37	22
Fagersta	28	10
Enköping	25	0
Katrineholm	13	0
Övriga regioner	120	0
Utlandet	3	0
med okänd adress	0	0
Summa	1 535	1 175
Medlemstotal	2 710	
Familjemedlemmar	27	8

1) Örebro omfattar hela Örebro län utom Karlskoga

2) Karlskoga omfattar även Kristinehamn och Filip-

Könsfördelning DIS-Bergslagen

	Antal	Andel
Kvinnor	574	37,40%
Män	961	62,60%
Summa	1 535	100,00%

Tematräffar

Eventuella tematräffar i vårt område kommer att finnas på vår hemsida.

www.dis-bergslagen.se

Arkivens dag

10 november 2018 kl 11-15

Temat är "Fest och glädje".

Bergsmän

av Brage Lundström

När man forskar på olika grupper av anor är nog bergsmännen en av de mest intressanta. Mina få anor fanns i Hedkärre och Onsjö, Västanfors socken. Skattehandlingarna från 1538/39 och framåt i tiden innehåller ofta uppgifter om skatt i form av järn.

Från 1640 finns s.k. "tackjärnstiondelängder" där namnet på bergsmannen och den skatt han betalar anges. Allt eftersom utvecklas även informationen med antalet dygn han blåser och ibland vem som är masmästare.

Dessa längder ingår i Bergskollegiets årsredovisningar som finns på Riksarkivet. Jag har fotograferat ca 300 bilder eller sidor som jag vid olika tillfällen kopierat och skickat till intresserade.

På Bergslagsrötter finns ett stort antal dokument med uppgifter från olika hyttor. Vill du veta mera om bergsmän finns ett stort antal artiklar i Wikipedia.

Medlemsträffar

DIS-Bergslagen i Västerås

Vi finns i ABFs lokaler i Culturen tisdagar jämna veckor. Följande datum gäller för hösten:

4 september

18 september

2 oktober

23 oktober (OBS! udda vecka)

30 oktober

13 november

23 november

27 november

11 december

Tiden är som vanligt mellan kl. 17.00 och kl. 20.00.

Senaste ankomst är kl. 19.00.

Vi har ett antal datorer med olika abonnemang samt diverse släktforskningskivor. Ta gärna med egen dator om du vill ha hjälp med ditt material.

DIS-Bergslagens höstmöte

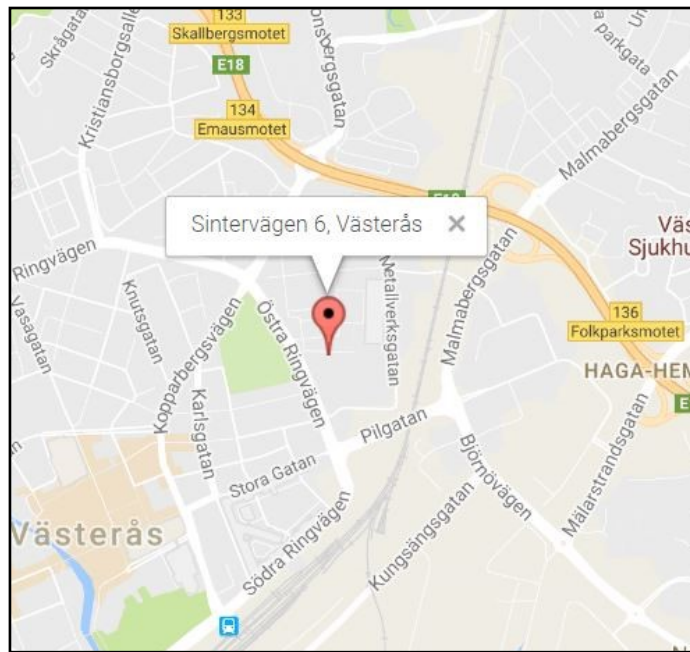
Culturen, Sintervägen 6, Västerås

Söndagen den 25 november 2018 kl. 15.00

Vid höstmötet skall enligt § 9 i stadgarna följande ärenden behandlas:

1. Val av ordförande och sekreterare för mötet
2. Val av två personer, tillika rösträknare, att jämte mötesordförande justera protokollet
3. Fråga om mötet är behörigen utlyst
4. Fastställande av föredragningslista
5. Styrelsens förslag till medlemsavgifter
6. Styrelsens förslag till budget för 2018
7. Övriga ärenden

Efter mötet kommer xx från DIS att berätta om kartor och dess användning.

Det är enkelt att hitta till oss

Med bil

Om du kommer på E18: Ta avfart vid Emausmotet mot centrum. Kör mot centrum och ta vänster i korsningen Kopparbergsvägen/Östra Ringvägen (vid trafiksignalen). Fortsätt 100 meter på Östra Ringvägen – CuLTUREN ligger nu på din vänstra sida.

Parkering

Parkering finns i anslutning till huset. Skulle dessa vara upptagna finns fler inom gångavstånd. Den första halvtimmen är gratis om man trycker på den gröna knappen på parkeringsautomaten. Därefter betalar man enligt taxa som finns angivet på parkeringsautomaterna.

Med buss

Buss nummer 6 och 21 stannar vid hållplatsen ”Kopparlunden” precis utanför CuLTUREN.

Kom ihåg adressändring samt ändring av mailadress!

Efter varje utskick av Disponibelt kommer ett antal exemplar i retur med adressaten okänd.

Samma sak händer vid mailutskicken. Ett antal kommer tillbaka som ”mailstuds”, vilket betyder att mailadressen är felaktig.

V.v. gå in på DIS hemsida och kontrollera att dina uppgifter är korrekta.